

Średniowieczny Kościół polski. Z dziejów duszpasterstwa i organizacji kościelnej, pod red. Marka Tomasza Zahajkiewicza i ks. Stanisława Tylusa, Lublin 1999, ss. 230.

Dwaj pracownicy dydaktyczno-naukowi Instytutu Historii Kościoła w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, ks. prof. dr hab. Marek Tomasz Zahajkiewicz i ks. dr

Stanisław Tylus SAC, opublikowali dzieło zbiorowe o dziejach duszpasterstwa i organizacji kościelnej w średniowiecznym Kościele polskim.

Dzieło to zawiera dziesięć artykułów, zgrupowanych w trzech częściach: I. *Pasterska misja Kościoła*, II. *Struktury Kościoła*, III. *Kościół w relacji do innowierców*.

Ksiądz M. Zahajkiewicz w artykule wprowadzającym, opublikowanym w omawianym dziele w języku polskim i niemieckim, zadał pytanie: *Jak traktować historię Kościoła średniowiecznego? (Wie soll die Geschichte der mittelalterlichen Kirche betrachtet werden?)*. Autor stwierdził, że od dłuższego czasu w historiografii światowej obserwuje się wzmożone zainteresowanie średniowieczem. Przy okazji podał kilka przykładów tak autorów polskich, jak i zagranicznych. Ukazał także powiązania historii Kościoła z dokumentami kościelnymi, wśród których poczesne miejsce zajmuje *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* II Soboru Watykańskiego. Po ogólnym omówieniu samego traktowania dyscypliny historii Kościoła zawęził swoje rozważania do średniowiecza. Takie dopracowanie jest bardzo ważne, ponieważ każda epoka historyczna ma własną specyfikę. W średniowieczu porządek oparty był na dwóch współdziałających ze sobą filarach: Kościele i państwie. Wiadomo, że owa współpraca czasami przetrzała się w konkurencję.

Ksiądz Zahajkiewicz jest bezpośrednim uczniem bpa prof. Mariana Rechowicza, który bardzo intensywnie zajmował się kościelnymi dziejami średniowiecza w Polsce, a zwłaszcza studiami teologicznymi na Akademii Krakowskiej. Ksiądz Zahajkiewicz swoje badania skierował w kierunku misji oraz duszpasterstwa w tym samym okresie. Duszpasterstwo *ars artium est regimen animarum*. Pod koniec artykułu stwierdził, że „studia umieszczone w niniejszej pracy zbiorowej są częściowym, ale reprezentatywnym odzwierciedleniem prac prowadzonych w Instytucie Historii Kościoła na seminarium z historii Kościoła w średniowieczu”

Artykuł wstępny jest dobrym wprowadzeniem do kolejnych tekstów zamieszczonych w omawianym dziele zbiorowym. W dziale *Pasterska misja Kościoła* zamieszczono cztery artykuły: ks. Włodzimierza Bielaka *Wpływ „devotio moderna” na formację polskiego duchowieństwa. Szkic zagadnienia* (s. 23-55); ks. Jarosława R. Marczewskiego *Życie religijne w średniowiecznych cechach rzemieślniczych Lublina w świetle ich najstarszych statutów* (s. 59-85); Ryszarda Skrzyniarza *Nauczanie średniowiecznego Kościoła polskiego w świetle „Kazań świętokrzyskich” i „Kazań gnieźnieńskich”* (s. 87-120); ks. Marka T. Zahajkiewicza *Średniowieczna twórczość teologiczno-pastoralna środowisk uniwersyteckich Europy Środkowo-Wschodniej na użytek duszpasterzy* (s. 121-135).

Ksiądz Bielak na początku swojego artykułu słusznie osadził *Devotio moderna* w konkretnej rzeczywistości Kościoła średniowiecznego w Polsce. *Devotio moderna* była jednym z ożywczych procesów. Ruch ten wyrósł na gruncie rozwijającej się w XIV w. nowej filozofii i teologii, tzw. *via moderna*. Proponowała reformę kościelną idącą oddolnie, biorącą początek w uzdrawianiu wnętrza pojedynczego człowieka. Ruch ten, co autor podkreśla we wnioskach, znalazł również zwolenników w Polsce, zwłaszcza w swej odmianie czeskiej. Żywo wpływał na for-

mację duchową oraz intelektualną polskiego duchowieństwa, a także na przeżywanie tajemnic związanych z Chrystusem.

Ksiądz Jarosław Marczewski zbadał natomiast najstarsze statuty średniowiecznych cechów rzemieślniczych Lublina. Cechy obejmowały nie tylko całość życia zawodowego swoich członków, ale także ich życie rodzinne i religijne, dlatego upodabniały się do bractw kościelnych. Autor w sposób szczególny zajął się dwoma zagadnieniami: opisał pobożnościowe praktyki wspólnot rzemieślniczych, a także różne aspekty życia codziennego, które łączyły się z zagadnieniami wiary i moralności chrześcijańskiej.

Ryszard Skrzyniarz przebadał *Kazania świętokrzyskie* i *Kazania gnieźnieńskie*. Postarał się odpowiedzieć na pytanie: *Jak wyglądało nauczanie średniowiecznego Kościoła polskiego?* Przedstawił je, analizując sześć kazań z *Kazań świętokrzyskich* i cztery kazania z *Kazań gnieźnieńskich*. Doszedł do wniosku, że treści teologiczne zawarte w obu wymienionych utworach różnią się od siebie. Stwierdził, że pojęcia teologiczne zastosowane w *Kazaniach świętokrzyskich* są bogatsze niż w *Kazaniach gnieźnieńskich*. Niemniej jednak oba *Kazania* zostały napisane żywym i prostym językiem, a prawdy wiary konieczne do zbawienia zostały ujęte w sposób jasny i zrozumiały.

Z kolei ks. M. Zahajkiewicz podjął temat *Średniowieczna twórczość teologiczno-pastoralna środowisk uniwersyteckich Europy Środkowo-Wschodniej na użytek duszpasterzy*. W sposób szczególny zajął się środowiskami uniwersyteckimi w Pradze i Krakowie. W podsumowaniu stwierdził, że „chcąc wyrobić sobie obraz o średniowiecznej twórczości na użytek duchowieństwa, należałoby jeszcze sięgnąć do szeregu dzieł powstałych poza kręgami uniwersyteckimi [...]. Polska, w swojej twórczości tkwiła w nurcie ogólnokościelnym. Poziom powstałych w niej dzieł teologiczno-pastoralnych jest nie tylko porównywalny z zachodnimi, ale nasze pozycje w wielu wypadkach wysuwają się na czoło tej twórczości”

Ksiądz Robert Ogródnik przeanalizował *Organizację diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego w latach 1375-1546*. Należy pamiętać, że we wspomnianej diecezji żyła ludność różnych kultur, wyznań i narodowości. Owe zagadnienia domagają się pogłębionych studiów. Autor postuluje ich podejmowanie.

Autorem kolejnego artykułu jest ks. Stanisław Tylus, dobry znawca archidiecezji lwowskiej i halickiej. Jest to bardzo cenny artykuł, ponieważ został w nim wykorzystany materiał archiwalny, który w ostatnich latach jest udostępniany na Ukrainie. Materiały zostały zarejestrowane na mikrofilmach w Ośrodku „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”

Ksiądz Sławomir Zabraniak przedstawił *Zarys dziejów Kościoła w ziemi wieluńskiej w okresie średniowiecza*. Jest to interesujący artykuł, ponieważ ziemia wieluńska znajdowała się w granicach historycznej Polski. Mieszkańcy tych terenów mają tego świadomość.

Ostatni artykuł, autorstwa ks. Macieja Michalskiego, oblaty, porusza interesujący temat: *Diaspora żydowska w chrześcijańskim społeczeństwie Polski wieków średnich*. Podkreślając silną żydowską odrębność, autor stwierdził, że owa diaspora nie uchroniła jednak ludności żydowskiej od wpływów otaczającej jej zwykle chrześcijańskiej społeczności.

Reasumując, recenzowana książka jest bardzo cennym wkładem do historii Kościoła w średniowieczu. Recenzent dostrzegł dwa mankamenty, a mianowicie brak map, które dałyby czytelnikowi możliwość zorientowania się w lokalizacji poszczególnych ośrodków duszpasterskich, oraz brak indeksów, które ułatwiłyby odszukanie interesujących czytelnika osób i wiadomości.

Janusz Dyl SAC